

ҚАЛҚОНСИМОН БЕЗ КАСАЛЛИГИ, БЕЛГИЛАРИ, ОЛДИНИ ОЛИШ ЧОРА-ТАДБИРЛАРИ.

Қаҳҳорова Феруза Маҳмудовна

Абу Али Ибн Сино номидаги Бухоро давлат тиббиёт институти

kahhorova.feruza@bsmi.uz

Аннотация. Қалқонсимон без эндокрин орган, яъни гормонлар ишлаб чиқарадиган органдир. У бўйиннинг олд қисмида деярли бевосита терининг остида жойлашган. Қалқонсимон без гормонлари (тироксин ва трииодотиронин) метаболик жараёни тартибга солади. Бундан ташқари, без организмдаги кальций алмашинуви нозирати учун масъул бўлган калситоцин гормонини ишлаб чиқаради.

Калит сўзлар. Қалқонсимон без, гипотиреоз, гипертиреоз.

Қалқонсимон без бўйиннинг олд қисмида жойлашган. Шу сабабли касалликнинг энг кенг тарқалган белгилари тананинг айнан шу қисмига таъсир кўрсатади. Мисол учун, томоқнинг олд қисмида "юмалоқ ўсимта" пайдо бўлиши ёки ютинишда қийинчиликлар ҳис қилиш.

Агар кўпчилик қалқонсимон без бутун организм учун катта аҳамиятга эга бўлган орган эканлигини билса, ўз муносабатини ўзгартиради. Инсоннинг кайфияти ва ҳатто темпераменти унинг ишига боғлиқ бўлиши мумкин. Қалқонсимон без метаболизмнинг интенсивлиги учун масъул бўлган гормонлар ишлаб чиқаради, юрак-қон томир тизими, ошқозон-ичак тракти ишини, ақлий ва жинсий фаолиятни тартибга солади.

Одатда, қалқонсимон без билан боғлиқ муаммолар инсонни бошқа соғлиқ муаммоларига қараганда камроқ кўрқитади. Аммо метаболизм бевосита ушбу органнинг ишига боғлиқ. Йод танқислиги кузатиладиган ҳудудларда қалқонсимон без билан боғлиқ муаммолар бўлиши эҳтимоли жуда юқори. Гап шундаки, бу орган касаллигининг асосий сабаби сув ва озиқ-овқатда йоднинг етарли эмаслиги. Айрим мамлакатларда бутун аҳоли доимий йод танқислиги шароитида яшайди.

Қалқонсимон без касалликлари ҳар ким учун хавфли, чунки юқорида айтиб ўтилганидек, метаболизмнинг интенсивлиги ушбу органнинг гормонларига боғлиқ. Бироқ бу муаммо қайтарилмас оқибатларга олиб келиши мумкин бўлган хавф гуруҳлари мавжуд. Аввало, бу фарзанд кутаётган аёл учун тегишли. Ҳомиланинг ўсишини, боланинг жисмоний ва ақлий етуқлигини белгилайдиган қалқонсимон без гормонларидир. Олимлар ҳатто ҳомиладор аёлда қалқонсимон без касаллиги ҳомилага бевосита таъсир кўрсатиши

мумкинлигини тахмин қилишди. Шунинг учун ҳомиладорликнинг жуда эрта босқичларида ёки режалаштиришдан аввал эндокринолог томонидан текширувдан ўтиш тавсия этилади.

Болаларда қалқонсимон без касалликлари янада хавфлидир. Чақалоқларда гормонларнинг етарли эмаслиги ривожланишнинг бузилишига ва ақлий қобилиятларнинг пасайишига олиб келади. Қалқонсимон без функцияси паст бўлган болалар уйқучан, ич қотиши ва совуқ ҳавога сезгир бўлади. Уларда кўпинча ўсиш секинлашади, иштаҳанинг етишмаслиги, тишларнинг чиқиши ортда қолади. Аксинча, без жуда кўп гормон ишлаб чиқарадиган болаларда кўзғалувчан, асабий, юрак уриши тезлашиши, териси иссиқ ва намланиши каби ҳолатлар кузатилади. Қалқонсимон безнинг яллиғланиши қизларда ўғил болаларга қараганда 6 марта кўпроқ учрайди.

Бола бўйнининг олд қисмида катталашиш кузатилса ёки юқоридаги аломатлардан бири сезилса, уни имкон қадар тезроқ шифокорга кўрсатишга ҳаракат қилиш керак. Даволашни кечиктирмаслик жуда муҳим, чунки даволаниш тез ва ўз вақтида бошланса, кўпинча у муваффақиятли кечади ва болалар нормал ўсиш ва ривожланишда давом этади.

Қалқонсимон без билан боғлиқ муаммоларнинг сабаблари бошқача ҳам бўлиши мумкин. Баъзи одамлар қалқонсимон без билан туғилади, баъзида инфекция ёки иммунитет тизимидаги ўзгаришлар сабаб бўлиши мумкин. Бироқ кўпроқ йод танқислиги деб аталадиган касаллик учрайди, яъни инсон танасида ёднинг сув ва озиқ-овқат билан етарли даражада истеъмол қилинмаслиги билан боғлиқ. Шунинг учун олдини олишнинг энг осон ва самарали усули йодга бой озиқ-овқатларни, шунингдек, туз каби сунъий ёдланган маҳсулотларни рационга киритиш тавсия этилади.

Касалликка чалинмаслик учун қандай қилиб тўғри овқатланиш керак?

Оддий туз ўрнига йодланган туздан фойдаланишни одат қилишга ҳаракат қилиш лозим — бу организмни етарли миқдорда йод билан таъминлашнинг жуда самарали усули. Нима учун туз йодлаш учун энг мақбул маҳсулот ҳисобланади? Гап шундаки, ушбу маҳсулот истеъмолини назорат қилиш осон. Кўпчилик тузни тахминан бир хил миқдорда (6-8 грамм) истеъмол қилади. Бу йил фаслига, иқлимга, оиланинг бойлигига боғлиқ эмас. Йоднинг ҳаддан ташқари дозасини олиш жуда қийин — бунинг учун килолаб йодланган тузни истеъмол қилиш керак бўлади. Бошқа маҳсулотларни йодлаш учун уринишлар бўлган, аммо улар муваффақиятсизликка учраган.

Йодланган тузни доимий истеъмол қилишдан ташқари, эндокринологлар йод билан бойитилган нон, тухум ва айниқса денгиз маҳсулотларини кўпроқ истеъмол қилишни тавсия қилади. Деярли ҳар қандай денгиз маҳсулотлари жуда кўп миқдордаги йодни ўз ичига олади, шунинг учун уларни доимий истеъмол

қилиш қалқонсимон без касалликлари хавфини бир неча барабар камайтиради. Бу, масалан, денгиз маҳсулотлари ва балиқ таомларнинг асосий таркибий қисми бўлган Японияда йод танқислигидан келиб чиқадиган касалликлар деярли йўқлигини тасдиқлайди.

Йодланган минерал сувга келсак, унинг фойдали хусусиятлари ҳозир жуда кўп гапирилади, бу масалага ҳам эҳтиёткорлик билан ёндашиш керак. Бир литрда 1500 миллиграммдан ортиқ туз мавжуд, бу жуда кўп. Эсда тутиш керак, бу фақат сув эмас, балки дори, шунинг учун уни литрлаб ичмаслик керак. Уни ичишни бошлашдан олдин, шифокор билан маслаҳатлашиш лозим. Яна шуни таъкидлаш жоизки, шифобахш сувда табиатдан йод бўлиши ёки сунъий йодланган бўлиши мумкин. Албатта, қадокда «йод» ва «йодланган эмас» деб ёзилади.

Шифокорга мунтазам ташриф буюриш, агар мавжуд бўлса, муаммо дастлабки босқичда сезилишининг кафолати ҳисобланади. Қалқонсимон без касалликларини даволашда ҳам терапевтик, ҳам жарроҳлик усуллари қўлланилади. Терапевтик даволаш қалқонсимон безнинг фаолиятини нормаллаштирадиган гормонал дориларни қабул қилишдан иборат. Баъзи ҳолларда жарроҳлик керак, бунда безнинг қайсидир қисми олиб ташланади. Бироқ, вазиятни шунгача олиб келмаслик тавсия этилади, чунки у бошқа органларга салбий таъсир кўрсатиши мумкин, уларнинг иши қалқонсимон безнинг иши билан чамбарчас боғлиқ.

Қалқонсимон без эндокрин орган, яъни гормонлар ишлаб чиқарадиган органдир. У бўйиннинг олд қисмида деярли бевосита терининг остида жойлашган. Қалқонсимон без гормонлари (тироксин ва трийодотиронин) метаболик жараёни тартибга солади. Бундан ташқари, без организмдаги кальций алмашинувини назорати учун масъул бўлган калситоцин гормонини ишлаб чиқаради.

Йод қалқонсимон без гормонларининг бир қисмидир. Агар танада йод етарли бўлмаса, гормонлар камроқ ишлаб чиқарилади. Бу безнинг катталашишига ва эндемик бўқоқнинг пайдо бўлишига олиб келади. Ушбу касаллик гипотиреоз деб аталади. Бу юрак-қон томир тизими, овқат ҳазм қилиш тизимида муаммолар ва ҳатто бепуштликка ҳам олиб келади.

Қалқонсимон без саратонига чалинган беморларда саратон хужайралари томонидан ишлаб чиқариладиган кальцитонин гормони даражасининг ошиши кузатилиши мумкин. Натижада беморлар қуйидагиларни ҳис қилади:

диарея; юз терисининг қизариши.

Белгилар касалликнинг аниқ исботи бўлмаса-да, назорат остида ушлаш мақсадга мувофиқ бўлади. Агар улар саратон касаллигидан келиб чиққан бўлса, эрта аниқлаш даволанишнинг муваффақиятли ўтишига асос бўлиши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Azizova S. Farmakologiya. - T.: «Yangi asr avlodi», 2022.
2. Mansumov M, Aliyev X, Odilov M, Musayeva N. Farmakologiya asoslari. - T.: «Ilm ziyo», 2021.
3. Salohiddinov B, Muhammadov T. Bosh va bo'yin topografik anatomiyasi. - T.: «Abu Ali ibn Sino nomidagi tibbiyot nashr», 2022.
4. Shermatov , U. . (2022). QALQONSIMON BEZ KASALLIGI. Евразийский журнал медицинских и естественных наук, 2(13), 280–285. извлечено от <https://in-academy.uz/index.php/EJMNS/article/view/7990>